

Gratulerer med dagen.

Vi som står her flaks. Vi bor i verdens beste land.

Flaksen skyldes ikke bare oljen og rikdommen som følger med den, men fraværet av krig i 66 år. Norge har hatt fred lenge.

Hvis vi ser det i historisk perspektiv er krig det normale i Europa. Fred, som Europa har i dag, er et avvik fra det normale.

Norge har hatt fred så lenge at bare en liten del av landets befolkning var voksne under siste krig. De den gang voksne øyenvitnene teller i dag ca 100 000 mennesker. Øyenvitnene blir stadig færre. Om ikke så altfor mange år vil de være borte. Ingen kan lenger gi oss personlige vitnesbyrd om hva de opplevde da det var krig i Norge.

Det skal vi være takknemlige for, siden det betyr at vi har hatt fred lenge. Men det gir også grunn til ettertanke når vitnene forsvinner. Andre verdenskrig blir ikke lenger vår krig.

Jeg ble født 14 år etter krigen. Likevel føler jeg at jeg vokste opp med andre verdenskrig. Den var stadig tema. Jeg hørte jevnlig fortellinger om hva som skjedde.

Barna mine hører mye mindre om krigen enn det jeg gjorde. Det har gått en generasjon, og krigstida og krigserfaringene har blitt mye fjernere.

Jeg lyttet til historiene om da familien min evakuerte til Ålvatnet i april 1940 fordi det gikk rykter om at Orkanger skulle bombes. Jeg hørte om livet på Ålvasshytta i disse dagene og om hvor mye snø det var.

Jeg fikk høre om frykten for flyalarm når ungene var på vei til og fra skolen.

Jeg hørte på historiene om at selv mateskene til arbeidere på Thamshavn ble kontrollert etter sabotasjeaksjoner, og det slo meg at behandlingen sikkert følte ydmykende. Men det var der det var jobb å få.

Det var også humoristiske og kuriøse historier, som for eksempel når folk lurte tyskerne og solgte kattekjøtt som kaninkjøtt.

De hjemme fortalte om hvordan ungene tagg drops av tyske soldater.

Og de fortalte om russerfangene som gikk med filler på beina fordi de ikke hadde sko, og hvordan folk på Orkanger hjalp dem med mat.

Men jeg hørte også en annen side av historien: Tyske soldater gråt og tok farvel med folk de hadde blitt kjent med. Soldatene var beordret til Østfronten mot slutten av krigen. De forlot Orkanger og visste at de trolig reiste til den sikre død. Dette er en type fortelling som vitner om at det også ble knyttet en form for bånd mellom okkupasjons soldater og sivilbefolkning.

Ca. 10 000 nordmenn døde som en følge av hendelser under den andre verdenskrig. Ca. en tredel av disse var sjøfolk på handelsskip.

ca. 18 000 sovjetiske og jugoslaviske krigsfanger døde i Norge.

De direkte vitnesbyrdene omkring disse hendelsene, de muntlige fortellingene, forsvinner nå. Minnene blekner. Snart er det kanskje ikke vår krig.

Men det lever folk i Orkdal og på Orkanger i dag som har ferske krigserfaringer. Som nevnt; krig er det normale i Europa. 300 000 døde i løpet av krigene i det tidligere Jugoslavia på 90-tallet.

Krigen i Bosnia alene kostet 102 000 mennesker livet. 55 000 av dem var sivile. Vi vet at vi i Orkdal har bosniere blant oss nettopp på grunn av denne krigen

Men på en måte er det ikke vår krig. Jeg føler det slik, og det tror jeg er ganske vanlig, at det var andre verdenskrig som var vår krig.

Det lever barn fra Somalia i Orkdal som har flyktet fra et samfunn der du risikerer å bli drept for å tilhøre feil folkegruppe eller feil klan. Få av oss vet noe særlig om hva disse barna har opplevd. Det slår meg av og til: Hvis noen sykler seg av og får hjernerystelse i Moan, så vet snart store deler av Orkanger om det. Men det lever mennesker blant oss med opplevelser som vi knapt kan forestille oss.

Likevel: Få av oss vet hva som hendte med dem i Mogadishu i Somalia eller i Afghanistan før de som nå bor i Orkdal kom hit.

Men vi har også nordmenn med ferske krigserfaringer i dag. Det dør norske soldater i Afghanistan. Derfor har krig blitt et aktuelt tema igjen.

Vi har også FN-soldater som møtte krigen for ikke så lenge siden, i eks-Jugoslavia og i Libanon. Seinst i Adresseavisa i går fortalte en tidligere FN-soldat at han alltid ser ut av vinduet før han tør å gå ut døra, og at han ikke tåler lukta av søppel fordi det gir ham bilder av massegraver han så under FN-tjenesten.

Krigen i Norge var ingen krig i vanlig forstand i fem år. De direkte krigshandlingene pågikk bare i kort tid. Men landet var okkupert og demokratiet og ytringsfriheten var avskaffet. 499 mennesker ble henrettet eller drept i fangenskap i løpet av disse fem årene.

Akkurat slik er det i mange land i dag. Du kan bli forfulgt, torturert og drept for å si det du mener eller for å protestere mot den som har makt. Det er en viktig grunn til at vi har flyktninger i Orkdal.

Fravær av krig får oss til å ta fred for gitt. Hensikten med et minnesmerke som dette ved Orkanger kirke er først og fremst å hedre de som falt. Men det skal også få oss til å huske følgene av krig – og dermed til å forstå verdien av fred.

Det står 14 navn på falne fra Orkanger på dette minnesmerket. Ni av de 14 var sjøfolk. To var flygere. En falt i kamp i Norge, en døde i tysk fangenskap og en styrtet på vei til sabotasjeoppdrag i Norge.

Alle har sin historie. Jeg skal avslutte med å si noen få ord om hver enkelt av de 14:

Per Kielland ble 24 år. Han falt i kampene i Gratangen i 1940.

Per Kringstad ble bare 16 år. Han mønstret på skipet d/s "Sonja" ved Thamshavn i juni 1940. Båten gikk på en mine da den nådde Vestlandet.

Karl Anton Rein (28 år) var også om bord på "Sonja". Han var reddet fra et annet forlis da han mønstret på. Flere fra Orkanger var med "Sonja", men de overlevde.

Hans Olav Forvik (31 år) mistet livet i en torpedering i Nordatlanten i 1941.

Martin Strandly (36 år) var skipsfører. Han omkom i en eksplosjon utenfor kysten av Florida i 1942.

Nils Konrad Wormdal (25 år) mistet livet ved torpedering i Atlanteren i 1942.

Lars Kufås (23) omkom i tjeneste i britisk marine.

Einar Larsen (42 år) var fyrbøter. Båten hans ble torpedert i Nordatlanten.

Kjell Kvarsnes ble bare 17 år. Han var matros på et skip på vei sørover til Thamshavn med kvarts. Skipet gikk på en mine nord for Bodø.

Leopold Levin (45 år) ble arrestert under jødeforfølgelsene i november 1942. Han døde Auschwitz i mars året etter. Ifølge verket "Våre falne" mistet sju norske statsborgere med etternavnet Levin livet under andre verdenskrig. Totalt ble 767 jøder deportert fra Norge til tyske utryddelsesleire. Bare 30 kom hjem i live. Quisling hadde gjeninnført jødeparagrafen i Grunnloven, som en gang forbød jøder adgang til riket.

Sverre Selboe (23 år) var motormann. Selboe forsvant med et skip i Søratlanten i 1943.

Harald Ødmann ble 24 år. Familien hans flyttet fra Orkanger til USA da Harald var bare tre år gammel. Han amerikaniserte navnet sitt, og ble hetende Herold Odmann. Selv om han hadde forlatt Norge som et lite barn, vervet han seg til det norske flyvåpenet som ung mann under krigen. Han ble skutt ned over Nord-Frankrike i 1943.

Peter Deinboll (29 år) kjenner vi alle historien til. Deinboll er en av de enkeltpersonene som påvirket krigens gang. Det er grunn til å tro at Deinbolls innsats bidro til å stoppe allierte planer om bombing av Orkanger og Løkken. Peter Deinboll forsvant med et fly over Nordsjøen på vei til nye sabotasjeoppdrag i Norge.

Rolf Arne Berg (27 år) var egentlig ferdig med tjenesten da han ble skutt ned over Nederland i februar 1945. Berg er flere steder omtalt som en av de beste, kanskje den aller dyktigste norske piloten under andre verdenskrig.